РЕЦЕНЗІЇ

НОВИЙ НАПРЯМ У ФІЛОСОФСЬКИХ І ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

(рецензія на книгу М. М. Ібрагімова «Філософія спорту як новий антропологічний проект». – К.: Олімп. л-ра, 2014. – 296 с.)

З виходом у світ вищеназваної монографії професора М. М. Ібрагімова, завершується перший етап тривалої, копіткої підготовчо-аналітичної роботи з формування в Україні нового напряму наукових досліджень – філософії спорту. Незважаючи на те що у вітчизняній науці вже існували всі теоретичні передумови і практичний запит такого міждисциплінарного дослідження, достатньо розвинутого за кордоном, все ж таки до цих пір ще не вистачало концептуального бачення нового напряму, яке б окреслило його предметне поле.

Підготовлена робота змістовно відповідає сучасним світовим тенденціям розвитку гуманітарно-прикладного знання, адже XXIII Всесвітній філософський конгрес (Греція, 2013) наголосив на необхідності філософського осмислення спорту як сфери суспільної життєдіяльності. Практична актуальність проблематики, що розглядається в монографії, охоплює широкий масив фізкультурно-спортивного життя як соціокультурного феномену і спрямована на підвищення його ефективності. Оригінальність авторського підходу складає антропософський вимір, який дозволяє розкрити творчо-креативну сутність спорту, який стає одним із найважливіших конструктів культурно-історичного прогресу. В такому контексті є доречною провідна ідея роботи М. М. Ібрагімова про те, які культуролістичні цінності уособлюють в своєму розвитку фізична культура і спорт, і які нові цінності вони створюють в сучасних умовах інформаційно-технологічної епохи.

Інтерес сучасної філософської думки до спорту зумовлений актуалізацією збереження людської тілесності, яка під впливом цивілізаційних змін зазнає фізіологічної, психосоматичної руйнації, що загрожує виживанню людини як біологічному виду. Фізична культура і спорт при всіх їх соціально-рольових відмінностях зосереджені на розвитку тілесної рухової активності як фактора самозбереження і самовідтворення людської живої істоти. Одним із практичних завдань філософії є аналіз особливостей входження людини в своєрідний світ, що створюються в кожну окрему епоху, а тому філософія в наш час намагається залучити спорт, як і фізичну культуру в цілому, у власний інструментарій. Постає питання: чим може в цьому дискурсі зацікавити опублікована монографія професора М. М. Ібрагімова науковців і практичних працівників, учителів, тренерів, інструкторів з фізичного виховання і спорту?

Безперечною заслугою роботи М. М. Ібрагімова є те, що він намагається подолати помітну прогалину у зв'язку між досягненнями фізкультурно-спортивної і філософської галузі знань, бо, на його думку, їх єднає спільний об'єкт турботи – людина, пізнання її невгамовної сутності, вивчення потаємних, потенційних психосоматичних якостей і перспектив самоідентифікації у вихорі сучасних цивілізаційних випробувань, викликів і загроз. Через усе дослідження проходить ідея про те, що спорт є *інсценуванням* суперечливої соціальної дійсності, в котрій «людина задіяна як суб'єкт і об'єкт в трагедії і комедії власної долі» [с. 5]. Спорт, як стверджується у роботі, є цікавою видовищно-розважальною змагальною грою, що *декомпенсує* і вгамовує нереалізовані пристрасті глядачів і *декоративно* задовольняє їх потяги до самовдосконалення, виходу за межі природно-біологічної настанови. На цій підставі, автор аналізує поки що ще не численні дисертаційні та науково-публіцистичні видання, де йдеться про філософські підвалини фізичної культури і спорту і залучає їх в арсенал власної концептуальної вісі у вибудові філософії спорту як антропологічного проекту.

Теоретико-практична спрямованість роботи пов'язана з тим, що наразі в загальнонауковому континуумі посилилась увага до різнобічних напрямів розвитку фізкультурно-спортивної діяльності, наукової виваженості рекомендацій і соціальної ефективності тих методик, які розробляються у фізкультурно-спортивній науці. Автор акцентує на ролі філософії у перспективах теоретичних розвідок соціально-гуманітарного її циклу, який покликаний підвищити суспільний престиж спорту не лише як розважально-дозвільного виду діяльності, а як життєтворчого процесу людини [67]. М. М. Ібрагімов намагається показати спорт у широкій палітрі світових науково-культуроло-

гічних студій, і зосереджує увагу на лінії антропологічних конструювань філософії спорту як у попередні епохи, так і в оптиці культури постмодерну [22–50]. «Спорт» і «фізична культура» вперше розглядаються у співвідношенні понять «біологічної антропології», «культурної антропології» та «філософської антропології» і в такий спосіб автор поєднує методологічні та світоглядні підвалини фізичної культури і спорту.

Згідно з задумом, котрий автор називає проектом, послідовно логічно вибудувана композиція монографії. Вона складається із трьох розділів і дев'яти глав, передмови і висновків, які логічно-послідовно пов'язані між собою. Умовно монографію можна поділити на дві частини.

В першій частині роботи, до якої входять два розділи, розглядаються методологічні засади дослідження «філософії спорту» як світоглядної основи фізкультурно-спортивної галузі знань, місце і роль спорту, фізичної культури в генезі культурно-історичних альтернатив, аналізується теоретико-методологічне підґрунтя формування в українському наукознавстві нового трансдисциплінарного напряму – «філософія спорту». На тлі пануючого в сучасній вітчизняній філософії «лінгвістичного повороту», поширеного студіювання різнобічних наративів аналітичної філософії, а також віртуалістичних метанаративів, автор вважає за необхідне більш широке використання методології синтезування різнобічних філософських напрямів, особливо «немарксистських», для яких характерне поєднання діалектичного матеріалізму з екзистенціалізмом із акцентом на діяльнісну сутність людини. З цією метою дослідник вводить поняття *«фізкультурно-спортивна світоглядна парадигма»* і обґрунтовує її структуру, понятійно-категоріальний апарат та науково-теоретичну доцільність в аналізі фізкультурно-спортивної галузі знань [93–149].

При цьому проводиться цікавий аналіз гуманістичного концепту історіософії фізичної культури і спорту. Йдеться про те, що *історіософія* як пошуки цілей, цінностей і смислу фізичної культури та спорту, виступає наріжним каменем у визначенні їхнього ціннісно-смислового значення у різні історичні періоди світового культурно-цивілізаційного процесу. При цьому акцентується увага на те, що *історіософія* як інструментарій наукового дослідження порушує дві групи проблем: методологічну і світоглядну. У третьому розділі автор проводить думку, що саме давньогрецькі Олімпійські ігри сприяли формуванню із розрізнених войовничих племен вигнанців із різних країн єдиного етносу еллінів. Культивування здорової фізичної сили олімпіків, помпезність і дорога коштовність, їх політична заангажованість призвели до зниження публічного інтересу до них і, як наслідок, до їх заборони. Тут же автор проводить аналогію з протиріччями, які характерні для філософського осмислення тенденцій у сучасному спорті вищих досягнень і олімпійському русі [51–66].

У другій частині книги основна увага зосереджена на «філософії спорту» як нового напряму культурологічних досліджень і нової навчальної дисципліни. Автор висуває тезу, що сучасна «філософія спорту» в пошуках предметного поля дослідження, могла б відіграти інтегративну роль в подальшому розвитку фізкультурно-спортивної науки і формуванню світогляду сучасної людини. Філософія, яка на думку автора, має бентежити душу і розум людини, впливає на стан суспільної свідомості, проектуючи, «передвіщуваючи» (вислів автора) майбутнє, метафорично маніфестує теперішнє. З цього приводу філософія спорту має допомогти подолати нігілістичне ставлення людей до свого здоров'я і більш глибоко виявити культурологічний потенціал фізичної культури і спорту [С. 15–16].

Виходячи із загальнолюдської культурно-історичної практики, автор на розгляд наукової громадкості виносить ідею про те, що спорт збагачує філософську культуру розуміння тілесного досвіду входження людини в історичного здоров'я, яке символізує адаптивність людини до існуючих умов життя, культурно-комунікативну традицію. Спорт завжди був віддзеркаленням суперечностей у соціальних протиріччях.

Найбільш цікавим, на мою думку, є третій розділ, де йдеться про місце і роль «філософії спорту» в культурній антропології постмодерну. Тут зосереджений основний авторський інноваційний підхід в експлікації фізкультурно-спортивної проблематики в коло філософських антропологічних міркувань. Зокрема, описуючи розмаїття «поворотів» у світовій філософській культурі, М. М. Ібрагімов доповнює існуючий концепт «постекзистенціалістського мислення» як синтезування філософської антропології з різновидами культурних практик, спортософією. У зміст цього поняття автор вкладає синтезування теоретичних надбань фізкультурно-спортивної галузі знань з інструментарієм філософської антропології. У феноменологічному стилі мислення він конструює єдність екзистенціальної антропології та спортивної культури в концепти сучасної «метаантропології», де особа спортсмена персоналізується у творчого діяча культури, а спортивно-змагальна діяльність – у мистецьку виставу перевтілення тілесності. В такому ракурсі автор вводить в теоретичний обіг нові поняття – «спортивне тіло», «спортивна душа», що, на його думку, дає змістовну характеристику «цілісної людини» як висхідних для фізкультурно-спортивної науки світоглядно-філософських засад. Спорт символізує

тілесний образ світу з точки зору кінестетичних принципів його вибудови.

Новизна роботи М. М. Ібрагімова полягає у збагаченні української вітчизняної традиції поєднання марксистської раціоналістичної методології та екзистенціалістського світогляду, характерної для Київської філософсько-світоглядної школи 1970-х років (П. В. Копнін, В. І. Шинкарук). Конструюючи «філософію спорту» як антропологічний проект, у роботі йдеться про «спортивний тілесний досвід», що допомагає сучасній людині усвідомити свою єдність з навколишнім світом. В умовах сучасної віртуалізації світу для теорії біомеханіки спорту такий підхід, на думку М. Ібрагімова, може бути корисним в методологічному застосуванні до вирішення проблем підвищення ефективності використання психоенергетичного потенціалу тілесного організму спортсмена у змаганнях [238–256].

Характерною особливістю концептуального проекту філософії спорту в авторському тлумаченні є нове для науки поняття «фізкультурно-спортивний світогляд», розгортання якого дозволяє розкрити, з одного боку, єдність фізичного виховання, фізичної культури і спортивної культури, а з іншого – показати їхні відмінності як загального – «фізичної культури» і особливого – «спортивної культури». На підставі загального предмета – уваги наукового дослідження до тіла спортсмена (у вислові авт. «спортивного тіла») – науковець розглядає спорт вищих досягнень як еталонний вид фізичної культури. Спортивне тіло символізує тілесний образ світу, а тому героїзоване і жертовне.

Професор М. М. Ібрагімов артикулює нову ідею розвитку спорту вищих досягнень у космологічному плані як маніфестації тілесного образу світу. Цим він поєднує фізкультурно-спортивну галузь знань у сучасні наукові трансдисциплінарні дослідження: трансгуманізму, трансучасності, трансверсальності знань. Тут, на його думку, сходяться методологічні та світоглядні виміри спорту як масового, так і вищих досягнень. В свою чергу це дає можливість застосовувати різнобічні філософські методології до фізкультурно-спортивних наукових досліджень: феноменологічної, аналіздискурсивної, резомономадичної, конструювання і реконструювання та інших.

У монографії наявні й інші цікаві авторські розвідки, які вимагають удосконалення і поглиблення. Зокрема у царині морально-етичної проблематики, бо вона позначається деякою схематичністю і декларативністю та найбільше вимагають авторської доробки в концепті його попередніх міркувань. З точки зору пропаганди «жертовного ореалу героїчності особи спортсмена» (за висловом авт.), можливо, є сенс у загальному абрисі спортивної професійної моралі й етики, яка тільки ще починає формуватись у самостійний напрямок фізкультурно-спортивної галузі знань. Наприклад, бажано було б зосередити увагу на філософсько-антропологічному стержні сучасної моральності людини, знеціненою і розгубленої під тиском пануючого суспільного ціннісного релятивізму. Категорія «людиномірності» могла б утворити більш глибокий місток із попередніми дискурсами в царину аксіології спорту («людино(по)мірність», «людино(роз)мірність», «людино(без)мірність»).

Крім того, у дослідженні на прикладі «тілесного навчання» і «фізичного виховання» автор розмежовує західноєвропейські і українські вітчизняні традиції філософствування стосовно значущості тілесної, фізичної культури і спорту. На мою думку, необхідно було більш детальніше зупинитися на цій проблемі, оскільки «філософія спорту» як «ретроінноваційний аналіз» у вітчизняній традиції виглядає дещо суперечливою. Даючи теоретично-методологічний абрис «філософії спорту» як нового напряму культурологічних досліджень, автору бажано було б більш детальніше виписати його методологічний рівень у загальному наукознавстві.

Звичайно, широкий абрис предметного поля «філософії спорту», який здійснено у монографічному дослідженні М. М. Ібрагімова, може викликати неоднозначні оцінки. Водночас слід підкреслити, що заслугою автора є здатність мислити масштабно і провести експлікацію найбільш важливої філософської проблематики на фізкультурно-спортивну галузь знань.

Ознайомлення широкої наукової громадськості із здобутками виконаної роботи буде стимулювати подальші пошуки нових форм філософського осмислення сутності людини із залученням досягнень фізкультурно-спортивної науки. Розвиток «філософії спорту» як нового напряму досліджень у філософській антропології та культурології, у свою чергу, буде сприяти підвищенню авторитету спортсменів у громадській думці як діячів культури. Такий напрям наукових досліджень може бути ідеологічною перешкодою у розвитку негативних тенденцій у спортивному середовищі у ставленні до особи спортсмена і стане привабливою родзинкою у зацікавленому ставленні людей до фізкультурно-спортивної рухової активності. Нові ідеї, викладені у монографії М. М Ібрагімова, потребують певного періоду апробації, подальшої поглибленої розробки, але перший крок у цьому напрямі вже зроблений і заслуговує на увагу фахівців із боку фізкультурно-спортивної і філософської спільноти.

10 листопада 2015 року